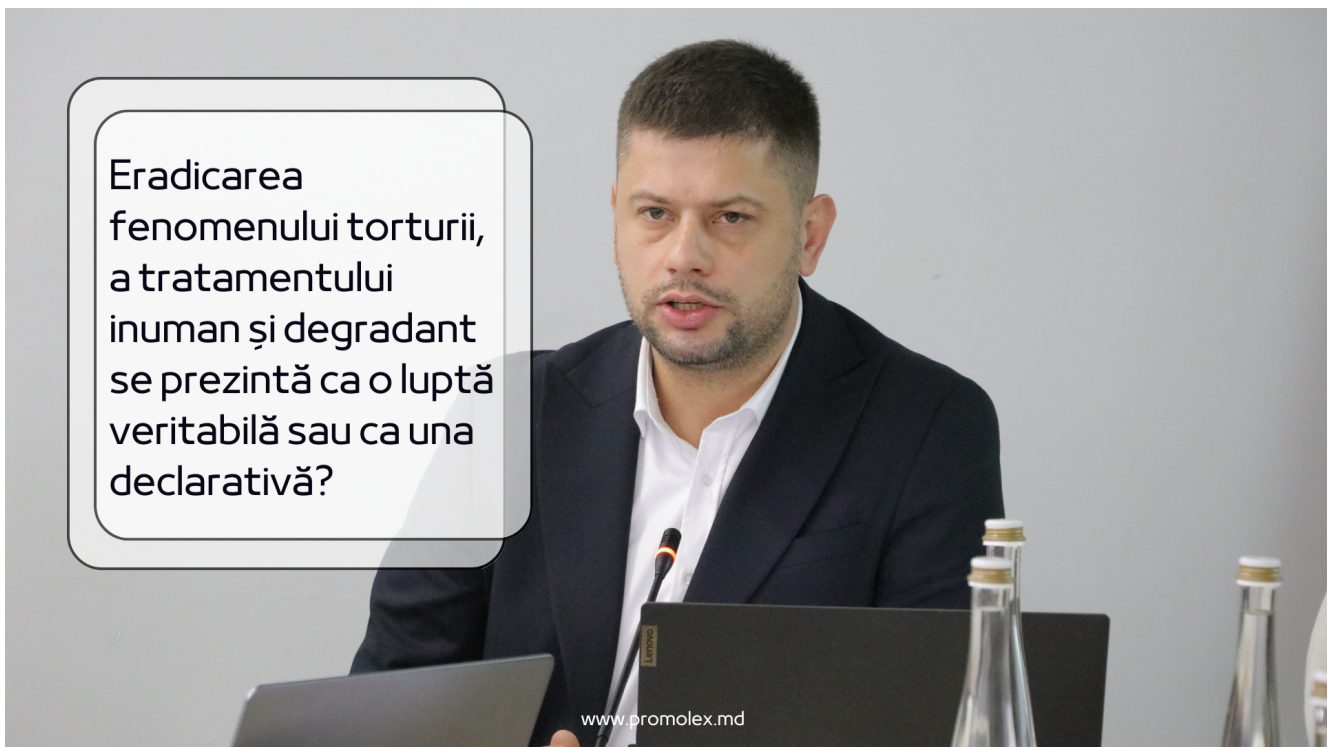

Eradicarea fenomenului torturii, a tratamentului inuman și degradant se prezintă ca o luptă veritabilă sau ca una declarativă?

Eradicarea fenomenului torturii, a tratamentului inuman și degradant se prezintă ca o luptă veritabilă sau ca una declarativă?

Eficiența organelor de control extern se prezumă sau se dovedește practic?

Care este condiția deținutului și cum își onorează statul obligațiile pozitive care și le responsabilizează în dialog cu persoanele custodiate?

Subcultura criminală – mit sau dură realitate de confruntare?

Cât de aproape suntem de respectarea Drepturilor Omului în condiția în care instituțiile private de libertate se mai prezintă ca focare ale violării art. 2, 3 ale Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale?

Dumitru Russu

Consilier juridic, Asociația Promo-LEX

Dimensiunea relelor tratamente în Republica Moldova: constatări ale Asociației Promo-LEX

Inițial, țin a face o diferențiere dintre termenii tortură, tratament inuman și degradant, dată fiind uzarea, preponderentă, a termenului umbrelă „rele tratamente” care își asumă responsabilitatea de a le reprezenta pe toate, neglijându-le, astfel, particularitățile distincte.

Odată cu apariția în legislația penală, în anul 2012, a normei de incriminare a torturii, a tratamentului inuman sau degradant, se instituie o gradație între conduitele deviate care suprimă Demnitatea Umană, necesare a fi diferențiate pentru justa și proporționala sancționare.

Astfel, se precizează:

- Tortura este instrumentarul prin care se determină persoana: să acționeze într-un mod sau să se abțină; să furnizeze informații sau să indice surse de informații. Determinarea este condiționată de aplicarea măsurilor de forțare fizică sau psihică, care operează cu intensități înalte pentru a provoca imediata conformare. Tortura produce infirmități profunde stării fizice și mentale ale victimei, active timp îndelungat, cu invitația constituirii unei costisitoare echipe multi-disciplinare pentru reabilitare.
- Tratamentul inuman se materializează prin acte de

cauzare a leziunilor fizice și-a suferințelor psihice persoanei, cu o scară mai joasă decât tortura. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului exemplifică unele dintre variațiile acestuia: maltratarea (uzarea violenței); admiterea excesului de forță la faza imobilizării fizice a persoanei; admiterea condițiilor precare de detenție; omisiunea acordării asistenței medicale efective.

- Tratamentul degradant presupune comiterea unor acțiuni cu atentare asupra demnității umane, care operează cu înjosirea, deprecierea ființei, cauzarea anxietății și-a derutării emoționale. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului exemplifică unele dintre variațiile acestuia: desfășurarea percheziției corporale de către o persoană de sex opus; expunerea persoanei încătușate în timpul ședințelor de judecată publice, fără ca o astfel de măsură să fie necesară.

Prin prisma monitorizărilor realizate în Penitenciarele nr. 4, 6, 7, 10, 13, 15, 17, Asociația Promo-LEX a constatat: tortura, în formatul clasic recunoscut, astfel cum a fost întâlnit în perioada anilor 1990-2009, nu mai este atestată în prezent.

Curent, sunt întrebuințate metode mai puțin vizibile pentru a deteriora personalitatea și pentru a se institui controlul asupra acesteia.

Se apelează la instrumentarul de inacțiune ori de câte ori deținutul se află în pericol, de altfel, altercațiile care au loc în mediul carceral, cu regret, la o frecvență mult prea înaltă pentru a se tolera neglijarea, sunt ne-tratate de către responsabilii instituției penitenciare, care preferă a reprezenta consecințele fizice succedate de violență, drept urmare a unui accident vătămător, aspect consolidat și prin concluzia medicală, care preferă a se alătura mușamalizării decât deconspirării.

Responsabilitatea Statului pentru contracararea fenomenului torturii, a tratamentului inuman și degradant

Sub egida politicilor Organizației Națiunilor Unite, Statului îi revin obligații imutabile în dialogarea cu membrii comunității:

- Obligația de a asigura;
- Obligația de a proteja;
- Obligația de a respecta.

În mod special, pentru tratarea fenomenului torturii, Statul ține a depune diligențe suplimentare pentru a-și onora obligația de a asigura protecția drepturilor subiecților pasibili de a deveni victime.

Prioritar, se țin a se crea mecanisme de prevenire, de anticipare a survenirii consecințelor nefaste, combaterea intervenind pe plan secund.

Statul nu urmează a aștepta consumări de fapt cu atentat asupra Demnității Umane, ci urmează să împânzească instituțiile pasibile de a dezvolta tortura, tratamentul inuman și degradant, cu instrumente capabile a stopa tentații, cu instrumente capabile a întreține control și putere de sesizare în extern. Cu titlu de exemplu se arată instituirea unui format de garanții – acces la medic; acces la avocat; acces la notificarea unui terț – devenit un instrument util în prevenirea incidentelor nefaste, dată fiind antrenarea unor subiecți care prin capacitate obiectivă, ne-părtinitoare de observație, poate echilibra forța de putere, poate expune sancționării germenii fenomenelor vicioase, intervenind în termen util și cu abilitate de a stopa continuarea practicilor nocive.

Mai mult, în cazul în care se prezumă ca au fost admise acte de tortură, tratamente inumane și degradante, sarcina probării se inversează, Statului revenindu-i obligația de a demonstra că nu a supus persoana unei atentări la integritatea sa

fizică, psihică. Un asemenea raționament se leagă de lipsa de posesie a unui instrumentar de fixare a modului consumării incidentului de către particular, fapt co-raportat comparativ la condiția Statului, care posedă mijloace și tehnici de investigație și de deferire pentru sancționare.

Discutând în continuare despre onorarea obligației de asigurare a protecției, plasăm în discuție aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant prin Ordinul nr. 77 din 31.12.2013.

În virtutea componentelor pe care le conține – identificare, înregistrare, raportare, examinare – noul instrument de control, pe dimensiune teoretică, și-a asumat sarcina pedantă, etapizată, partajată în multipli actori, să defere justiției și să prevină incidentele de natură similară.

Mai mult, disponibilizarea unui asemenea mecanism devenea promițător în accepțiunea descurajării dezvoltării practicilor vicioase, date fiind obligațiile pe care le impune:

- Polițiștii, polițiștii de frontieră, carabinierii, angajații sistemului penitenciar, ai Centrului Național Anticorupție, ai Serviciului Vamal, lucrătorii medicali din cadrul instituțiilor medicale de toate tipurile și nivelurile sunt obligați, în mod oficial, să anunțe procurorul ori de câte ori află despre orice informație referitoare la maltratări admise de către persoanele publice sau care acționează cu titlu oficial, când persoana reclamă că a fost supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante, când are leziuni corporale vizibile sau când sunt alte circumstanțe ce oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă unor astfel fapte, când persoana a decedat sau s-a ales cu alte leziuni corporale fiind în custodia organelor de drept sau în evenimente însoțite de intervenția angajaților

organelor de forță;

- În cazul parvenirii plângerilor, declarațiilor sau altor informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant, persoanele responsabile de recepționarea lor sunt obligate să le înregistreze și imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore, să le transmită procuraturii teritoriale sau specializate, în a cărei rază activează instituția. Această obligație este valabilă ori de câte ori angajații instituției primesc informații despre aplicarea torturii, tratamentelor inumane sau degradante, din orice sursă, inclusiv mass-media;
- Lucrătorii medicali din cadrul instituțiilor penitenciare, izolatoarelor de urmărire penală, izolatoarelor de detenție provizorie sunt obligați să transmită plângerile, declarațiile sau alte informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant, imediat, dar nu mai târziu de 24 ore, procurorului, indiferent de faptul dacă au anunțat sau nu șeful instituției de detenție.

Cu toate acestea, reglementarea nu s-a bucurat de-o implementare cu efect scontat. Avocatul Poporului, Consiliul pentru prevenirea torturii au sesizat în privința disfuncționalității Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant – fapt soldat cu multiplicarea actelor de tortură, tratament inuman și degradant, tăinuirea și susținerea torționarilor prin instaurarea impunității.

Prin urmare, Asociația Promo-LEX, alăturată misiunii de protecție a Drepturilor și-a Libertăților persoanei, a purces la o analiza punctuală a mecanismului instituit prin Regulamentul cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant.

Considerând relevante analizei viabilității mecanismului, atât elementele juridice caduce, cât și elementele obiective, faptice care frânează activarea acestuia.

Astfel, s-a purces: la analiza factorilor care împiedică sesizarea Procuraturii (unicului organ abilitat cu atribuții de a investiga sesizările și dosarele de tortură, tratament inuman și degradant); organizarea discuțiilor cu reprezentanții instituțiilor penitenciare care au opinat în privința zonelor critice ale Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant; organizarea discuțiilor cu deținuții, beneficiarii instrumentului de raportare; consultarea registrelor de oglindire a stărilor de fapt vs. a registrelor de raportare a incidentelor în extern.

Prin urmare, s-au constatat realități dure de confruntare care reflectă complexitatea provocării:

- Fenomenul altercațiilor dintre deținuți ia o întindere alarmantă, fapt analizat și sub prisma lipsei intervențiilor de stopare și de sancționare a autorilor violenței;
- Frica de a denunța disfuncționalitățile instituțiilor penitenciare în exterior, dată fiind iminența răspunderii față de liderii informali;
- „Acordurile de colaborare” dintre administrațiile instituțiilor penitenciare și reprezentanții subculturii criminale pentru orânduirea în mediul carceral;
- Fenomenul intimidării deținuților de către reprezentanții administrației penitenciare, uzând de capacitatea de stăpânire a situației de subcultura criminală;
- Admiterea, în rarissime cazuri, a excesului de putere în referința deținuților direct de către angajații instituțiilor penitenciare. De regulă, formele de sancționare pot fi aplicate la comanda angajaților

- sistemului penitenciar de către liderii informali.
- Menținerea unui regim preferențial de detenție pentru 5% dintre deținuți (clasa liderilor informali), masa comună de condamnați fiind delăsată într-un mediu de tip lagăr;
 - Resimțirea implicațiilor fenomenului corupției în întreținerea subculturii criminale și-a privațiunilor de utilități în referința deținuților care ocolesc aservirea. Deși la nivel de conducere se insistă asupra eradicării fenomenului, pe planul efectivului, se atestă rigidități.
 - Incapacitatea resursei umane profesioniste de a face față cererilor instituției private de libertate. Se discută despre co-raport îngrijorător, sugestiv în privința calității serviciilor oferite și în privința manierei de organizare a securității interne (per noapte sunt disponibilizați 3-5 angajați pentru supravegherea a peste 600 de deținuți);
 - Desconsiderarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant în partea ce ține de consemnări și evidență în registrul specializat. De altfel, în cele 7 instituții penitenciare monitorizate, deși au fost notate ca fiind atestate 1280 de leziuni corporale, sub prisma prevederilor art. 232 Cod de executare al Republicii Moldova, în ordinea înregistrării, raportării sub legiurile noului instrument de protecție, atestăm doar 2 incidente incluse.

Ineficiența organelor de control extern

Post adoptării Legii nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură, nu se mai regăsește în atribuțiile unicului organ abilitat cu investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant – realizarea supravegherii generale în instituțiile private de libertate.

Deși, Regulamentul cu privire la procedura de identificare,

înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant în punctul 44 dispune: „procurorii responsabili de investigarea cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant verifică periodic, dar nu mai rar de o dată în semestru, în limita competenței teritoriale, respectarea obligațiilor de identificare, înregistrare și raportare a cazurilor de tortură, tratament inuman sau degradant conform prevederilor regulamentului”. Alăturat, în punctul 45 al aceluiași cadru normativ indicându-se: „Procurorul, la depistarea încălcărilor, în rezultatul controlului efectuat, sesizează conducătorul instituției în vederea lichidării acestora și, după caz, inițierii procedurii disciplinare”.

Astfel, lipsa congruenței dintre norme a alimentat fenomenul delăsării controlului extern, începând cu anul 2016, fiind plasată în afara ariei de control condiția deținuților, iar drept efect, incidența altercațiilor dintre deținuți a crescut vertiginos.

Raportarea relelor tratamente: reglementare vs. realitate

Reiterând rațiunea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant, constatăm realități îngrijorătoare: sunt examinate împuținate incidente, fapt raportat la sita pe care o trece orice notificare a actului de tortură, de tratament inuman și degradant. Ajung a fi raportate mai puține cazuri decât cele înregistrate. De asemenea, ajung a fi supuse consemnării mai puține cazuri decât au fost identificate și semnalate.

Cu titlu de alarmă se atestă că doar 429 de cazuri care implică provocarea leziunilor corporale au fost raportate procuraturilor teritoriale, fapt raportat la totalul existent – 1280. Într-un echivalent procentual – în atenția organelor cu competență de investigare, doar 33, 51% dintre cazuri dețin potențial de a fi supuse examinării.

Analizând cauzele care alimentează fenomenul criminalității negre, constatăm conjuncturi care fac pasibilă neglijarea imperiozității raportării organelor din extern:

- personalul medical nu se bucură de independență decizională, este direct influențat de administrația instituției penitenciare care îi solicită filtrarea, cenzurarea informațiilor. Prin urmare, loialitatea colectivă împiedică cumularea și raportarea unor informații care se pot dezvolta, ulterior, în cauze penale, făcând astfel posibilă stocarea ororilor în sistem. Deși au fost înaintate soluții capabile a redresa stările de fapt, recomandările au fost neglijate. Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor Inumane sau Pedepselor Inumane sau Degradante a semnalat necesitatea strămutării responsabilității asupra secțiilor medicale existente în mediul carceral către Ministerul Sănătății. Măsură identificată a asigura: independența personalului medical; aplicarea practicilor medicale ne-diferențiate dintre mediul civil și carceral.
- personalul medical nu supune înregistrării/raportării incidentele care ridică prezumții puternice de agresiuni, catalogând leziunile fizice obținute urmare a accidentelor vătămătoare (pe perioada monitorizării am atestat un caz de fractură a oaselor metacarpiene, identificat a fi obținut la un meci de fotbal – justificare cu care s-a operat pentru ne-raportarea acestuia);
- nu se preferă a se supra-solicita organele Procuraturii prin furnizarea întregului volum de incidente petrecut în mediul carceral;
- subcultura criminală intimidează procesul raportării incidentelor la a căror provocare au participat. Suplimentar, în secțiile medicale din instituțiile penitenciare, în dese cazuri, sunt antrenați în asistarea serviciului, deținuți lipsiți de calificări

corespunzătoare, care au acces neîngrădit la informațiile protejate sub prisma prevederilor Legii nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal;

- personalul medical nu dispune de un mecanism viabil de raportare imediată și necondiționată în termen de 24 de ore a incidentelor petrecute în mediul carceral, fiind dependent de asigurarea corespondenței dintre instituții de mijloacele disponibilizate de administrația instituției penitenciare.

Examinarea actelor de tortură, de tratament inuman și degradant

Deși înregistrarea și raportarea operează cu date „abreviate”, evidențiem cu îngrijorare că la faza examinării, în pofida faptului că incidente sunt ajunse pe masa criticii unui observator independent, nu se bucură de-o investigație animată de aflarea adevărului.

De fapt, 3,2% din totalul notelor informative cu privire la incidente sunt examinate sub prisma normelor legislației procesual penale.

În majoritatea cazurilor se optează pentru un control mimat, apel telefonic spre instituția penitenciară, altfel spus, discuții purtate cu partea direct interesată a distorsiona realității.

De asemenea, analizând factorii care indisponibilizează efectuarea unui control veritabil, atestăm că specializarea procurorilor are loc doar în deziderat legal, pe plan practic, procurorii activează în ordinea comună, fiindu-le distribuit, în mod suplimentar și cu capacitate de supra-solicitare, și materiale care vizează actele de tratament inuman și degradant.

Remarcăm că o asemenea profilare a unui profesionist determină, atât calitatea investigațiilor desfășurate

(probabilitatea intervenției factorilor de influențare), cât și seriozitatea cu care se ancorează în combaterea torturii, tratamentului inuman și degradant (volum mare de lucru care insistă asupra prioritizării și, inevitabil, a deprecierii intervenției pe anumite cauze).

De fapt, se asumă a se afirma că o specializare a procurorilor nu există.

Cu titlu de precizie – pentru a analiza aportul organelor Procuraturii în demersurile de eradicare a fenomenului relelor tratamente, am solicitat informații cu privire la activitățile desfășurate în anul 2021, astfel, s-a constatat: în 150 de cauze s-a participat în procese de judecată; în 100 de cazuri s-a exercitat conducerea urmăririi penale. O asemenea statistică, racordată la indicatorii sistemului privativ de libertate, sugerează în privința eforturilor minim-conjugate, ilustrând eșecul în competiția urmăririi penale și-a supunerii sancționării în măsura de a descuraja tentațiile criminale. Mai mult, în cercetarea realizată de Centrul de Resurse Juridice „Judecarea și sancționarea torturii și a relelor tratamente – analiza practicii judecătorești^[1]”, identificăm o altă realitate paradoxală – „doar 50% din cei acuzați au fost condamnați de judecătorii din prima instanță”.

Soluțiile Asociației Promo-LEX în revitalizarea mecanismului de identificare, înregistrare și raportare a pretinzelor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant

- Se insistă asupra optimizării și-a digitalizării registrelor de evidență. Accentuându-se: la registrele medicale vor avea acces doar angajați de specialitate medicală, care vor raporta, inclusiv, în manieră digitală, informațiile care cad sub incidența obligației de a fi transmise Procuraturii, excluzând, astfel, interferența și cenzura altor subiecți;
- Se insistă asupra formării personalului instituției penitenciare în spiritul respectării Regulamentului cu

privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant, aprobat prin Ordinul nr. 77 din 31.12.2013. În prezent, atestăm cazuri când proaspeți angajați ai sistemului penitenciar, beneficiază din urma instruirii inițiale post trecerii a 12 luni de activitate, perioadă în care sunt coagulate practici și deprinderi dificil a fi restaurate;

- Se insistă asupra remunerației corespunzătoare eforturilor depuse, asupra tabelării obiective a orelor efectiv-lucrate. De altfel, atestăm: sistemul penitenciar suferă din urma fluctuației personalului care-l constituie, în prezent sunt evidențiate peste 400 de funcții vacante.
- Se insistă asupra specializării stricte, lipsite de excepții, a procurorilor cu competență de investigare a cazurilor de tortură, de tratament inuman și degradant.

Materialul este elaborat de [JURIDICE MOLDOVA](#), în colaborare cu Asociația Promo-LEX și publicat cu sprijinul financiar al Republicii Federale Germania, prin intermediul Ambasadei Republicii Federale Germania la Chișinău. Opiniile exprimate în acest material aparțin autorilor și nu reflectă punctul de vedere al Republicii Federale Germania și al Ambasadei Republicii Federale Germania la Chișinău.

Materialul pe pagina JURIDICE MOLDOVA poate fi accesat [aici](#).